

SOVYET RUSYA, TÜRKİYE'Yİ İŞGAL ETMEYİ DÜŞÜNDÜ MÜ? ("Devrimi Süngünün Ucunda Taşımak" Tartışmaları)

14 Ağustos 2024

Yıldırım Koç

Eğer 1920-1922 döneminde Türkiye-Sovyet Rusya ilişkilerini inceliyorsanız, bu konuda makale, kitap, doktora tezi yazıyorsanız ve bu çalışmalarınızda Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarını incelerken 1935 yılında Voroshilov, Budenny, Yegorov ve Blyukher ile birlikte Kızıl Ordu Mareşalliğine yükseltelen Mikhail Nikolaevich Tukhachevsky ve arkadaşlarının "dışarıdan devrim" stratejisine ve Sovyet Rusya'nın bu doğrultudaki uygulamalarına değinmiyorsanız, çok önemli bir etmeni gözden kaçırmışsınız demektir.

Uzunca bir dönem Türkiye'de sosyalist hareketin büyük bir bölümünde Sovyetler Birliği'nin bazı politikalarını eleştirmek tabuydu. Hele bazı siyasi çizgiler, Sovyetler Birliği'ne toz kondurmazlardı. Sovyetler Birliği'nin 1956 sonrasındaki politikalarını eleştirenler de, söz konusu Lenin ve hatta Stalin dönemi olduğunda, müthiş "Sovyetçi" kesilirler, Sovyetler Birliği'ni eleştiren herkesi "Amerikancı" olmakla suçlardı. Sovyet Rusya'nın Kurtuluş Savaşımız sırasında yaptığı askeri ve mali yardımın taksitlerinin zamanlamasına filan bakmadan, bu önemli yardımı büyük bir "dostluk göstergesi" olarak değerlendirirlerdi. Bu anlayışları bugün hâlâ sürdüren var mı, bilmiyorum. Varsa, bilimsel yaklaşımlarından şüphe ederim.

1917 yılında iktidara gelen Bolşeviklerin en büyük korkusu, tecrit olmaktı. Zaten beklentileri, Rus Devrimini Avrupa'da bir dizi devrimin izleyeceğiydi.

Lenin umutlarını özellikle Almanya'ya bağlamıştı. Alman işçi sınıfı güçlü bir örgütlenme geleneğine sahipti. Birinci Dünya Savaşı'nda en büyük tahribatı yaşayan, Almanya ve Alman işçi sınıfıydı. Lenin, 6-8 Mart 1918 tarihinde Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) yedinci olağanüstü kongresinde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Mutlak gerçek şudur ki, bir Alman devrimi olmazsa yok oluruz. (...) Ne olursa olsun, düşünebileceğiniz tüm koşullar altında, eğer Alman devrimi olmazsa, mahvolduk." (Lenin, *Collected Works*, Vol. 27, 1974, s.98)

Bu dönemde Sovyet Rusya'yı yöneten Bolşevikler önemli sorunlarla karşılaştı.

Bir başka ülkede komünistler bir ayaklanma başlatırsa ve bu ayaklanmanın bastırılmasına bu ülkenin iktidar sahiplerinin yanı sıra başka ülkelerin orduları da müdahale ederse, Kızıl Ordu ne yapacaktı? Kızıl Ordu yardıma koşacak mıydı, bu ülkeye girecek miydi?

Başka bir ülkede ayaklanma oldu, ancak bu ülke dışındaki güçler müdahale etmese de, ayaklanan komünistlerin yardıma ihtiyacı varsa ne olacaktı? Kızıl Ordu bu ülkeye saldıracak mıydı?

Başka bir ülkede bir miktar komünist var, ancak bunların gücü ayaklanma için yetersizse, Kızıl Ordu, bu ülkeye saldırıp, tepeden inme bir biçimde, bu ülkeyi "sosyalist" yapmaya çalışacak mıydı? (Bu yazıda tartışılan "devrim ihracı" veya "dışarıdan devrim" bu sonuncu durumdur.)

Bolşevikler, bir taraftan 14 ülkenin emperyalist saldırısı ve onların desteklediği Beyaz Ordulara karşı varlıklarını korumaya çalışırken, bir taraftan da bu tür sorunlar yaşıyordu.

Bu koşullarda, "devrimi süngünün ucunda taşımak" konusu gündeme geldi. M.A.Persits'in 1979 yılında Moskova'da basılan bir yazısından bu konudaki gelişmeleri

aktarayım (Persits, M.A., "Eastern Internationalists in Russia and Some Questions of the National Liberation Movement, 1918-July 1920", Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East, The Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moscow, 1979):

"Doğu Ülkelerinin Kurtuluşunda Askeri Faktör"

"Asya ülkelerindeki acemi Komünistlerin bazıları ve hatta epeyce büyük sayıda Sovyet Komünisti, sömürgelerin ulusal ve toplumsal kurtuluşunda askeri faktörün önemini abartıyordu." (Persits,1979;110)

"Bunların bazıları, bir devrimci ordunun ezilen bir ülkeye girmesiyle birlikte devrimci bir durumun gelişeceğine ve bir milli ayaklanmanın yabancı ve milli baskıcılara darbe indireceğine inanıyordu." (Persits,1979;111-112)

"Askeri kurtarma misyonu konusundaki tez ilk olarak 4-12 Kasım 1918 tarihlerinde Moskova'da gerçekleştirilen Doğu Halkları Komünist Örgütleri Birinci Tüm Rusya Kongresinde ortaya atıldı. Müslüman İşleri Komiserliği, Kongre'ye sunduğu raporda, faaliyetlerinde Müslüman ülkeleri emperyalist hakimiyetten kurtarma ihtiyacından hareket ettiğini bildirdi. Bu amacı göz önünde bulundurarak 'Türk savaş esirleri arasında toplumsal devrim düşüncelerini' yaydı ve 'Türkiye'de bir proleter ayaklanmasının örgütlenmesinde uygun bir zamanda bir nüve olarak kullanılacak ve Türk işçi ve köylülerinden meydana gelen bir Kızıl Ordu oluşturarak bunları hazırlamak için pratik adımlar attı.' "

Kongre, ayrıca, "Türk işçi ve köylü savaş esirlerinin bir araya getirilmesi için acil önlemler almayı ve onları Kızıl Ordu birimleri biçiminde örgütlemeyi ve onları Güney Cephesi'ne göndermeyi" ve "Doğu'da bir devrimci hareketin altyapısının hazırlanması için derhal ve etkili adımların atılmasını" önerdi. (Persits,1979;113)

"Sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin ulusal ve toplumsal kurtuluşu için orduyu ana güç olarak kullanma düşüncesi birçok destekçi kazandı. Kızıl Ordu doğuya doğru ilerlemeyi ve Orta Asya, Kafkaslar, Sibiryaya ve Uzak Doğu'da Sovyet bölgelerini kurtarmayı sürdürdükçe, bu düşüncede olanların sayısı arttı." (Persits,1979;114)

"Ordunun, sosyalist devrimin hızlı bir zafer kazanmasına yardım edebileceği düşüncesi Çinli Komünistler arasında epeyce popülerdi." (Persits,1979;115)

"Ulusal-sömürge devrimlerinde askeri faktörün rolü İkinci Doğu Halkları Komünist Örgütlerinin Tüm Rusya Kongresi'nde (22 Kasım – 3 Aralık 1919) yeniden tartışmaya açıldı." (Persits, 1979;120) Kongre, "uluslararası Kızıl Ordu'nun parçası olarak bir Doğu enternasyonalist sınıf Kızıl Ordusu'nun örgütlenmesine başlama" kararı aldı. ("Eastern internationalist class Red Army", Persits,1979;122)

Kızıl Ordu'nun işgaliyle başka bir ülkede "sosyalizmi kurmak" anlayışı hayata da geçti.

Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve diğer bazı ülkelerde komünistler Kızıl Ordu'nun doğrudan işgali sayesinde iktidara gelebildiler (belirtilen üçüncü durum). İşçi sınıflarının çok zayıf olduğu toplumlarda, Kızıl Ordu sayesinde "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri" kuruldu. Polonya'da ise, Kızıl Ordu'nun "devrimi ihraç etme" çabaları, Polonya işçi sınıfının dış müdahaleye karşı milliyetçi bir çizgi benimsemesi nedeniyle, büyük bir yenilgiyle sonuçlandı.

Bu süreçte Sovyet Rusya Kızıl Ordusu'nda çok önemli bir general vardı: Mikhail Nikolaevich Tukhachevsky.

Tukhachevsky, 26 Haziran 1918 tarihinde karşıdevrimci Kolçak'ın ordusunun yenilmesinde büyük rol oynadı. Sovyet Rusya ile Polonya arasındaki savaşta komutanlık yaptı. Kronstadt ve Tambov ayaklanmalarının bastırılmasını yönetti. 1921 yılında Harp Akademisi'nin yöneticisi yapıldı. 1925 yılında Kızıl Ordu'nun genelkurmay başkan vekilliğine getirildi. 1931 yılında Voroshilov'un altında Savunma Bakan Vekili oldu. 1935 yılında da mareşalliğe yükseltildi. Diğer bir deyişle, Tukhachevsky, Kızıl Ordu'nun en parlak ve yetkili komutanlarından biriydi. (Ancak Stalin'in 1937 yılındaki tasfiyelerinde ihanetle suçlandı ve 11 veya 12 Haziran 1937 tarihinde kurşuna dizildi; Stalin sonrası dönemde, o yıllarda sahte suçlamalarla öldürülmüş birçok kişi gibi, onun da itibarı iade edildi.)

1920-1922 döneminde Sovyet Rusya'da yukarıda belirttiğim tartışmalar yaşanırken, Kızıl Ordu'nun en önemli komutanlarından Tukhachevsky'nin görüşleri çok ilginçtir. Tukhachevsky ve bazı arkadaşlarına göre, Kızıl Ordu aracılığıyla komşu bir ülkede sosyalizm kurulabilirdi. Tukhachevski "Dışarıdan Devrim" başlıklı yazısında şöyle yazıyordu:

"Ayaklanma anından itibaren, proletarya yalnızca kendi ülkesinin burjuvazisiyle bir savaşa katılmakla kalmaz, fakat aynı zamanda -eşit olmayan koşullarla- tüm dünyanın burjuvazisiyle karşı karşıya gelir. Böylece, bu süreç geliştikçe, işçi sınıfı ile burjuva sınıf arasındaki mücadele tümüyle bir ülkeyle sınırlı olmaktan çıkar ve proletaryanın artık kendisini pasif bir rolle kısıtlayamayacağı bir uluslararası savaşa dönüşür. İşçi sınıfının devrimci ordusunun komşu burjuva devletinin sınırlarının ötesine saldırmaması, orada burjuvazinin gücünü devirebilir ve diktatörlüğü, proletaryanın ellerine aktarabilir.

"Genel olarak, bir burjuva ülkesinde iktidarın ele geçirilmesi iki yolla olabilir. Birincisi, bu ülkedeki işçi sınıfının devrimci ayaklanması aracılığıyla; ve ikincisi, komşu proleter devletin silahlı eylemi aracılığıyla. Bu her iki durumda amaç aynıdır – sosyalist devrimi yapmak. Bu ikisinin de, doğal olarak, tüm ülkelerin işçileri için eşit değerde kabul edilmesi gerektiğinin nedeni budur." (Tukhachevsky, Mikhail, "Revolution From Without," New Left Review, May-June 1969, No.55)

Tukhachevsky, Polonya yenilgisini değerlendirirken de şunları söylüyordu:

"Bir savaş kaybedildikten sonra doğal olarak siyasi yanlışları, büyük hataları keşfetmek kolaydır. Ancak 'dışarıdan devrim' mümkündü. Kapitalist Avrupa derinlemesine sarsılmıştı, ve eğer savaş meydanında bizim büyük stratejik hatalarımız ve yenilimiz bunu imkansız kılmış olmasaydı, belki Polonya Savaşı Ekim Devrimi ile batı Avrupa'da bir devrim arasında bağlantı sağlamış olabilecekti. (...)

"Kızıl Ordu, bu 'dışarıdan devrim' deneyimini hiçbir zaman unutmayacaktır. Eğer Avrupa'nın burjuvazisi bize herhangi başka bir savaşta meydan okursa, Kızıl Ordu onu yok etmeyi başaracaktır. Böyle bir durumda Kızıl Ordu Avrupa'da devrimi destekleyecek ve yayacaktır." (Erich Wollenberg, "The Polish Campaign of 1920," The Red Army, <https://www.marxists.org/history/ussr/government/red-army/1937/wollenberg-red-army/ch05.htm>)

Bu yıllarda "fetih yoluyla devrim" veya "devrimi süngünün ucunda başka ülkeye taşımak" konusu çok tartışıldı. "Lenin devrimi süngülerin ucunda başka ülkelere taşımaya

karşı çıktı. (...) Lenin’de, büyük devrimci (kimliği, YK) , devrimci kumarbaza üstün geldi.” (Isaac Deutscher, *The Prophet Armed, Trotsky:1879-1921*, Oxford University Press, Hong Kong, 1987;471. Bu tartışmalar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Deutscher,1987;469-485 ve Fred Halliday, *Revolution and World Politics*, MacMillan Press Ltd., London, 1999;103-110).

Troçki de “dışarıdan devrim” veya “devrim ihracı” konusunda şu değerlendirmeyi yapıyordu:

“Bugün göz önüne serilmekte olan devasa sınıf mücadelesinde, dışarıdan silahlı mücadelenin rolü, birlikte gelişen, katkıda bulunan, yardımcı bir etkiden daha fazla olamaz. Silahlı müdahale sonucun alınmasını hızlandırabilir ve zaferi kolaylaştırabilir. Fakat bunun gerçekleşebilmesi için, devrimin yalnızca toplumsal ilişkiler açısından değil, fakat aynı zamanda siyasi bilinç açısından da olgunlaşmış olması gereklidir. Silahlı mücadele, kadın-doğum uzmanının forsepsine benzer: Eğer doğru anda kullanılırsa, doğum sancılarını azaltabilir, ancak şartlar olgunlaşmadan önce devreye sokulursa, ancak doğumda düşüğe neden olur.” (The Military Writings of Leon Trotsky, Vol 5, 1922, <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1922/military/index.htm>)

Bu yıllarda, Ukrayna, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve diğer Orta Asya ülkelerine sosyalizm “süngünün ucunda” götürüldü. Türkiye’de genellikle bilinmeyen, Moğolistan’daki durum ve Hindistan’a saldırı hazırlığıdır.

Moğolistan 20. yüzyılın başlarında Çin tarafından işgal edilmişti. Ülkedeki feodal beyler de işgalcilerle işbirliği yapıyordu. 1919 yılında işgale karşı örgütlenmeler başladı. Oluşan iki grup, 25 Haziran 1920 tarihinde birleşerek Moğol Halk Partisi’ni kurdu. Bu örgüt, Çin’in saldırılarına karşı Sovyet Rusya’dan yardım isteme kararı aldı ve bu amaçla görüşmelere başladı. Parti’nin birinci kongresi 1 Mart 1921 tarihinde toplandı ve anti-emperyalist anti-feodal bir mücadele başlatma kararı alındı. 13 Mart 1921 tarihinde de Moğolistan Geçici Halk Hükümeti oluşturuldu. Kurulan Moğolistan Halk Ordusu’nun 16 Mart 1921 günü işgalci Çin ordusuna saldırmasıyla, ulusal bağımsızlık mücadelesi başlatıldı. Bu saldırının zaferle sonuçlandığı 18 Mart 1921 günü de, Moğolistan Halkın Devrimci Ordusu’nun doğum günü olarak kutlanmaya başlandı. Ancak işgalci Çin güçlerinin saldırıları yoğunlaştı. Bunun üzerine Moğolistan Geçici Halk Hükümeti, 10 Nisan 1921 günü Sovyet Rusya’dan askeri yardım talep etti ve Kızıl Ordu birlikleri Moğolistan’a girdi. Moğolistan Halk Ordusu ve Kızıl Ordu birliklerinin birlikte mücadelesiyle, 6 Temmuz 1921 günü Moğolistan’ın başkenti alındı. Moğolistan Geçici Halk Hükümeti, Kızıl Ordu’nun Moğolistan’dan ayrılmamasını talep etti. Bu talep 10 Ağustos 1921 günü kabul edildi. 26 Kasım 1924 günü de Moğolistan Halk Cumhuriyeti anayasası kabul edildi. (USSR Academy of Sciences-MPR Academy of Sciences, *History of the Mongolian People’s Republic*, Nauka Pub. House, Moscow, 1973) 1924 yılında adını Moğol Halkının Devrimci Partisi olarak değiştiren Moğol Halk Partisi de aynı yıl Komintern’e üye oldu.

Diğer bir girişim, Hintli komünist M.N.Roy’dan geldi. Roy’un anılarında anlattığına göre, Roy, İngiliz emperyalizmini zayıflatmak amacıyla Hindistan’da bir ayaklanma örgütleme önerisini Lenin’e götürdü. Lenin de bu öneriyi kabul etti. Bu projenin başına Roy getirildi. Roy’un ilk düşüncesi, Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğindeki mücadeleye katılmak üzere Anadolu’ya gitmek isteyen Hindistan müslümanlarını örgütleyip, İngiltere’ye karşı kullanmaktı.

1920 yılında bu amaçla iki tren hazırlandı. Trenlerin birinde herbiri 30 tonluk 27 vagona, tabanca, tüfek, makineli tüfek, el bombası ve top gibi silah ve cephane taşınıyordu. Ayrıca bir savaşta gerekli olacak haberleşme malzemesi de vardı. Diğer trende ise iki vagon, altın ve diğer paralarla doluydu. On vagon, birleştirilecek uçakları taşıyordu. Yedi vagona ise askeri eğitim verecek kadrolar bulunuyordu.

Trenler önce Samara'ya geldi. Ardından Afganistan'a geçti. Burada, Hindistan'da İngiltere'nin kontrolündeki ordudan kaçan Hintliler, İranlılar ve Rus komünistlerinden oluşan bir ordu yaratıldı. Ancak daha sonra bu girişim iptal edildi. (Roy, M.N., *M.N. Roy's Memoirs*, Allied Publishers, Bombay, 1964; 410-428)

İran'da Sovyet Kızıl Ordusu'nun desteğiyle Mayıs 1920 – Eylül 1921 döneminde varlığını sürdüren İran Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Gilan Sovyet Cumhuriyeti) de Kızıl Ordu destekli bir girişimdi ve Kızıl Ordu'nun, Moskova'dan gelen talimatla, İran'dan çekilmesi üzerine bu cumhuriyet sona erdi.

Türkiye ile ilişkiler konusunda yetkili olan Bolşevik kadrolarının “devrimi süngünün ucunda taşımak” veya “dışarıdan devrim” konularında böylesine önemli deneyimleri vardı.

Anlaşıldığı kadarıyla Anadolu'daki anti-emperyalist mücadele konusunda Sovyet Rusya'nın nasıl bir politika izleyeceği konusunda farklı görüşler tartışılıyordu ve bu görüşlerden biri de Kızıl Ordu'nun, Anadolu'daki bazı unsurların (belki Anadolu'daki bazı komünistlerle bağlantılı Çerkes Ethem'in) ayaklanmasını bahane ederek veya doğrudan doğruya kendi başına Anadolu'ya girmesiydi. Moğolistan'da olduğu gibi, Anadolu güçlerinin veya Enver Paşa'nın Kızıl Ordu'dan yardım istemesi de bir seçenektir. Böyle bir durumda, “süngünün ucunda taşınan devrim”le kurulacak olan “Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti”, Sovyet Rusya'nın ve ardından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin “mandası” olacaktır.

“Süngünün ucunda devrim” uygulamasının sonuçlarını 1921 yılında görebilen kişilerden biri de Kazım Karabekir Paşa idi. Garp Cephesi Kumandanı Kazım Karabekir'in Mustafa Kemal Paşa'ya ve Fevzi Paşa'ya 26 Mayıs 1921 tarihli yazısında şu değerlendirme vardı: “Bolşeviklik beşeriyeti mes'ut edecek olsaydı kendi arzusuyla başka bir millet de Bolşevik olurdu. Rusya'nın eski aksamı olan Kafkasya'ya bile silah kuvveti ve hayli kan dökerek Bolşeviklik değil, Bolşeviklerin ordusu girmiştir.” (Karabekir, Kâzım, *İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı*, Mentş Kitapevi, İstanbul, 1967; 139)

Enver Paşa, girişimlerinde başarılı olabilseydi, Türkiye ancak bir “Sovyetler Birliği mandası” olurdu. Kurtuluş Savaşı sürecini ve sonrasını, olağanüstü bir yetenek, zeka, sabır ve cesaretle yöneterek, bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağlayan en önemli kişi, Mustafa Kemal Paşa'ydı.

“Süngünün ucunda devrim” anlayışı eski TKP kadroları arasında 1920'li ve 1930'lu yıllarda da tartışılıyordu.

TKP 1929 tevkifatı sonrasında TKP hükümlülerinden Scharfmann'ın Komünist Enternasyonal Doğu Sekreterliği'ne yazdığı 13.9.1933 tarihli “çok gizli” raporunda, ilginç bir biçimde, eski TKP'nin yönetici kadroları arasında “dışarıdan devrim” anlayışını savunanların bulunduğunu öğreniyoruz:

“ ‘Liderlerin’ sevdiği bir yöntem var. Şu ya da bu ilkeyi koyarken, kendileri ile parti üyeleri arasına ateşli bir mesafe koymak, yükselen alevlerde kendi çorbasını pişirmek. Örneğin, Türkiye'de devrim dışarıdan, yurtdışından gelen bir devrim mi, yoksa ülke içinde kabaran bir devrim mi olacak konusunu ele alalım. İsmail / Hüsamet'in ve takımı,

büyük laflar sarf ederek, hele de, diğer tarafa karşı hakaretler yağdırarak, Türkiye’de devrimin yalnız dışarıdan olabileceği tezini savunuyordu. Bu görüşe ancak saygı duyulabilirdi, çünkü partinin genel çizgisine uygun düşse bile, bu tezin her kanıtı, o ortamda herhangi bir kanıt kadar değerli olabilirdi. TKP’nin gündeminde bugün devrim sorunu değil, sınıf savaşı ideolojisini geniş yığınlar arasında yayma ve proletaryayı örgütleme görevi bulunduğuna göre, Türkiye işçi sınıfının içinde bulunduğu bugünkü durumda devrim sorununun yalnız ikincil bir sorun olduğunu kabul edecek olursak, bu soruna birden olağanüstü önem verilmesine şaşmamak elde değil. Kaldı ki, devrim ister dışarıdan, ister içeriden olsun, komünizmin pratik uygulama sorunları karşımıza çıkacaktır. (...) Bütün bunları saptadıktan sonra, haklı olarak şunu söyleyebiliriz ki, dışarıdan devrim tezini savunanlar için önemli olan tezin kendisi değil, parti yönetimindeki muhalif rakiplerini saf dışı bırakmak için bahane edilmesidir.” (Akbulut, Erden (der.), 1929 TKP Davası, Tüstav Yay., İstanbul, 2005;222)

1920-1922 döneminde Sovyet Rusya’nın Anadolu’ya asker gönderme girişimlerini ayrı bir yazıda ele alacağım.

Bu olgular bilinmeden ve dikkate alınmadan, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’da (enternasyonalizm adına) Sovyet Rusya’ya ve ardından Sovyetler Birliği’ne bağımlı olarak faaliyet gösteren komünistlere ilişkin tavrını anlayabilmek mümkün değildir. Bu tartışmaları bilmeden ve öğrenmemekte direnerek, insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Sovyet Rusya’da yönetimin bazı hatalarını görmemekte veya görüp de gizlemeye çalışmakta ısrar etmelerini de gerçekten anlayamıyorum.